

ХӘТЕР.
КЕШЕЛӘР.
ВАҚЫТ.
КҮҢЕЛДӘ
МӘҢГЕ
КАЛҒАН КАЛА.

ЫҒЫ-ЗЫҒЫ ЭСЕНӘН

АЛЕКСАНДЕР НАИЛ УЛЫ
АРЫСЛАНОВ

КҮҢЕЛДӘ КАЛҒАН ТАРИХТАР.

Александр Арысланов

Ығы-зығы эсенән- Сквозь сутолуку (на башк.языке)

<https://litres.ru/74369257>

SelfPub; 2026

Аннотация

Хәтер, вакыт һәм оноторлок булмаған кала хакындағы китап.

Автор шәхси хәтирәләре, ғаилә тарихтары һәм очерктары аша укыусыны Совет осороноң һуңғы йылдары һәм яңы Рәсәйзең тәүге осороноң Өфөһөнә алып кайта. Иске ихаталар, мәктәп йылдары, дуһтар, укытыусылар, туғандар һәм ябай кешеләр хакындағы иһтәлектәр бер быуындың тере тарихын тәһкил итә.

Был китап үткәндәр тураһында ғына түгел, ә юкка сығып барған каланың үзенсәлекле мөхитен һаклап калырға, көндәлек вакиғаларзан зур кешелек тарихының нисек тыуыуын күрһәтергә ынтылыш та.

Китап авторзың шәхси хәтирәләренә нигезләнгән. Шәхси тормошто һаклау максатында кайһы бер исемдәр һәм айырым шарттар үзгәртелде.

Иллюстрациялар авторзың шәхси архивындағы фотолар нигезендә әзерләнде. Уларзың бер өләшө генератив яһалма интеллект технологиялары һәм цифрлы һынлы эһкәртеү алымдары кулланылып башкарылды.

Содержание

Баш һүз	5
Черниковка урамдарының ауазы	7
Мәскәүзән Галя апай	11
Далалар каны	13
Эйәрзәге батырзар	17
1812 йылғы Ватан һуғышында башкорт полктары	17
Германия йөрәгендәге башкорт уғы	21
Шварцалағы башкорт эзе	21
Атай өйрәткәнсә тормошто короу	25
Беренсе тапкыр — беренсе класка	30
Марат — бала сак дуһым	34
Нью-Йорк менән Өфө араһында	38
Ғүмер буйына һузылған иртә	42
«Балалар донъяһы» тукталышы һәм Кунакһарай	46
Өфөләге «Балалар донъяһы» магазины	49
Ике кассеталы бала сак	53
«Родина» кинотеатры тукталышы йәки хәрби сер	59
Мин Карл Маркс урамы буйлап атлайым	63
Роберт Мотиғулла улы Арслановка бағышлана	69
Конец ознакомительного фрагмента.	72

ЫҒЫ-ЗЫҒЫ ЭСЕНӘН- Сквозь сутолуку (на башк.языке)

Баш һүз

Таныш урамдан бер генә үтеү зә етә — һәм хәтер үзенән-үзе тауыштарзы, йөззәрзе, күптән онотолған вак-төйәк деталдәрзе кире кайтара башлай.

Шуға күрә, моғайын, ошо ерзә үскән кешеләр бер касан да тыуған калаһынан бөтөнләйгә айырылып китмәйҙер.

Ә был урамдар менән бергә хәтерзә кешеләр зә йәшәй. Тап улар — үз бала сағынды ла, каланың үзен дә күз алдына килтереүе мөмкин булмаған кешеләр.

Черниковка урамдарының ауазы

Советтар осорондағы ғәзәти калала, ғәзәти совет кинотеатры булған, унда ғәзәти совет фильмы күрһәтелгән мәлдә, ғәзәти совет инженерзары ғаиләһендә мин донъяға килгән-

мен.

Барыһы ла тейешенсэ булған, һәм ғүмеремдең тәүге көндәре лә тап ошо районда үткән.

Черниковка — Өфөнөң ябай ғына районы түгел. Ул — үз йәне, үз тарихы һәм үзенә генә хас архитектура йөзө булған кала эсендәге айырым бер донъя. Был үзенсәлек бигерәк тә сталин ампиры күзлегенән карағанда асыҡ күренә: мөһабәт, монументаль һәм ысын архитектура.

Башкортостан баш калаһының төньяк өлөшөндә йөрөгәндә үзендә илленсә йылдарзағы Мәскәүзә, Ленинградта, Минскиза йәки Киевта кеүек хис итеүе еңел. Колонналар, пилястрлар, фронтоңдар, ауыр фасадтар, киң башкыстары булған иркен подъездар — барыһы ла шул дәүерҙең рухын һаклай. Черниковкалағы архитектураның бөйөклөгө артыҡ купшы булып тойолмай, киреһенсә, ул йылы, хатта өйзәгеләй якын. Айырыуса ошо йорттар араһында үскән кеше өсөн.

Минең ғүмеремдең тәүге көндәре һәм азналары тап Черниковкала үттә. Был ихаталар, «сталинкалар», ғаилә менән тыныс кына йөрөгән кисәләр — барыһы ла йөрөгөмдә мәңгегә һаклана. Айырыуса Яңы йыл алдындағы көндәр хәтерзә калған. Орджоникидзе исемендәге Мәҙәниәт һарайы алдында йыл һайын ысын боз каласығы калкып сыға торғайны. Боззан эшләнгән һыңдар, балкып торған аркалар һәм балаларзың шат көлөшө... Бында райондың төрлө мөйөштәренән ғаиләләр йыйыла торғайны, ә Беренсе Май урамы,

байрамға илткән киң юл һымак, кешеләрзе шатлыктың үзәгенә алып бара ине.

Орджоникидзе исемендәге Мәзәниәт һарайы — райондың йөрәге. 1955 йылда төзөлгән был бина, әйтерһең дә, Черниковканың тажы булып тора, уға айырым, хатта театрса мөһабәт төс бирә. Уның колонналары кунактарзы тантаналы етдилек менән каршы ала, ә артында Петербург урамдарын хәтерләткән йәмле ярым түңәрәк урам йәшеренгән. Был урын — кешеләрзең йөрөргә, фотоға төшөргә йәки ял итергә яраткан мөйөшө.

Беренсе Май урамы буйлап алыс та түгел «Еңеү» кинотеатры урынлашкан. Икенсе якта — легендар Еңеү паркы, унда кисен ғаиләләр ял итергә йыйыла. Якында ук Төньяк автовокзал да бар — республиканың төрлө тарафтарына илткән капка. Ә стадион бөтөнләй эргәлә генә. Күптән түгел генә унда Рәсәй Премьер-лигаһында «Өфө» футбол клубы сығыш яһай ине. Бында барыһы ла якын, таныш һәм туған.

Черниковка — ябай район ғына түгел. Ул Өфөнөң кала мәзәниәте һәм тарихының айырым бер катламы. Бында үткән менән бөгөнгө йәнәшә йәшәй. Әгәр игтибар менән тыңлаһаң, колонналар менән балкондар араһында унда тиңтәләрсә йылдар йәшәгән кешеләрзең тауыштарын ишеткәндәй булаһың. Уларзың хәтирәләре, минекеләр кеүек үк, был урамдарға мәңгегә үрелеп калған.

Шундай тарихтарзың береһе — Мәскәүзән килгән Галя апай хакында. Ул беззең тормошта көтмәгәндә генә, әй-

терһең дә, бөтөнләй икенсе заман һәм икенсе донъянан сыткан герой кеүек пәйзә булды. Әммә ул Черниковканың тормошона шул тиклем тәбиғи рәүештә кушылды ки, хәҙер инде был йортто ла, был ихатаны ла унан башка күз алдына килтереү мөмкин түгел.

Мәскәүзән Галя апай

Мәскәүзән килгән Галя апай Башкортостанға безгә йыш килә торғайны. Черниковкала ла кунак булды — кайһы сак йылына бер тапкыр, ә кайһы вақыт тағы ла йышырак. Без уның килерен һәр сак түземһезләнеп көтә инек. Ул үзе менән бүләктәр, Мәскәү яңылыктарын һәм һәр вақыт күтәрәнке кәйеф алып килә торғайны. Ул кайтып төшөү менән өй эсенә йылы һәм йәнлелек өстәлә ине.

Бала сакта булған бер вакиға әле лә хәтеремдә. Бер көндө Галя апай менән Слава ағай миңә ысын күндән тегелгән футбол тубы бүләк иттеләр. Яңы, каты итеп тултырылған, өр-яңы күн есә аңкыған туп малай өсөн ысын бәхет ине. Мин уны кулымдан тиерлек төшөрмәнем. Үзем менән иске «Хезмәт» стадионына алып бара торғайным. Хәзер ул урында «Өфө-Арена» тора. Майзанда атайым эшләгән завод цехының егеттәре күнекмә үткәрә ине, ә мин улар эргәһендә йүгереп йөрөнәм һәм ололарға окшарға тырыштым.

Был туп минең менән күп йылдар йәшәне. Мин уны бала сағымдың кәзерле истәлегә итеп һакланым. Һуңырак улым Бенжамин тыуғас, уға тәүге футбол һуғыузарын тап шул туп менән өйрәттем. Вақыт үтеү менән күн ярғыланды, азак туп бөтөнләй тишелде. Уны инде төзәтеп булманы. Һуңынан дусым Семён Бенжаминға яңы туп бүләк итте. Әммә теге иске, күн туп минең өсөн һәр вақыт иң кәзерлеһе булып кала.

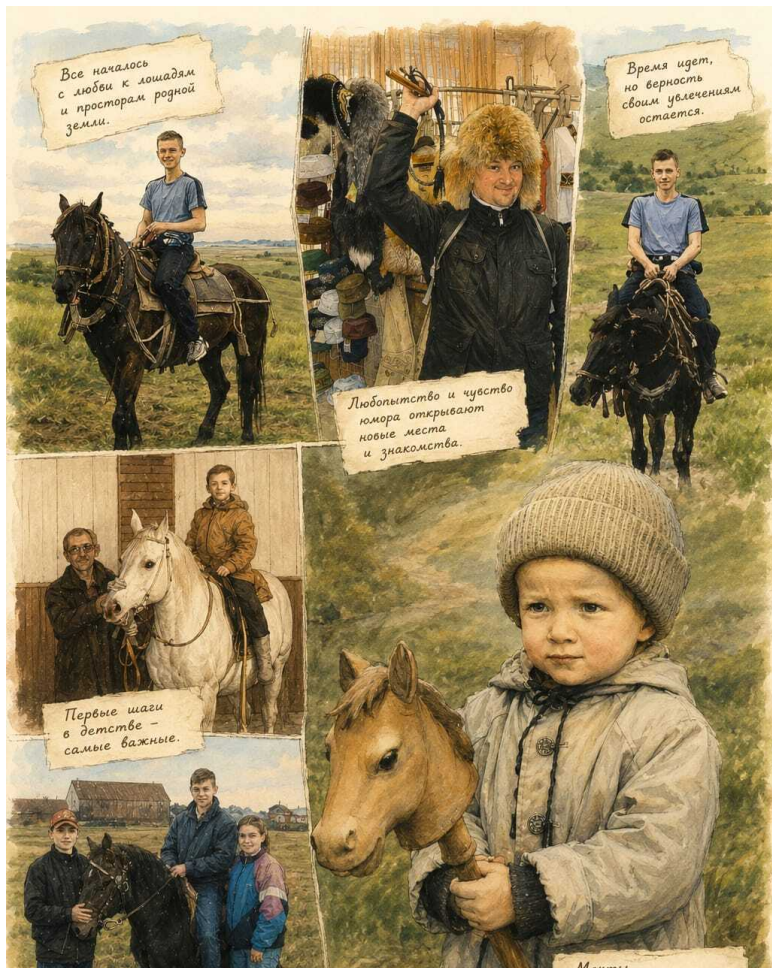
Бөгөн Галя апайзың юбилейы. Ошо уңайзан уға иң ябай, ләкин иң мөһим һүззәрзе әйткем килә.

Кәзерле Галя апай, тыуған көнөгөз менән! Һезгә ныклы һаулык, күңел тыныслығы, ғаилә йылыһы һәм бәхетле озон ғүмер теләйем. Игелегегез, хәстәрлегегез һәм ғүмер буйы безҙең менән йәшәгән матур хәтирәләр өсөн зур рәхмәт. Без Һезҙе бик яратабыз һәм һәр ваҡыт кунакка көтөп калабыз.

Хәтер — ғәжәп нәмә. Кайһы сак ул ихатала онотолоп яткан иҫке тупты һаклай, ә кайһы сак алыс үткәндәрҙән килгән тауыштарҙы, йөззәрзе һәм тарихтарҙы. Бөгөн мин шуны аңлайым: Галя апай миңең өсөн бала сағымдың бер өлөшө генә түгел. Ул — безҙең ғаилә, нәсел һәм йылдар аша быуындан-быуынға күсеп килгән хәтер менән бәйләп торған тере еп.

Ошондай хәтирәләрҙән «Далалар каны» тигән хикәйә лә тыуа.

Далалар каны

«**Мин башкорт**». Бәлки, ошо ике һүззә үк ғүмер буйы миңә бирелгән һорауға яуап та йәшеренгәндер: ни өсөн мин аттарзы шул тиклем яратам?

Был һөйөү үземде аңлай башлағансы уҡ тыуған. Безҙең ғаилләлә бер кем дә йылкы өйөрө тотманы, ат караманы. Әммә кайза ғына ат күрһәм дә — тереме, фотоламы йәки балалар китабындағы рәсемдәме — күңелемдә ниндәйҙер таныш хис уяна ине. Йөрөгөм тизерәк тибә башлай, ә уйзарым елдәр иркен сапкан сикһез далаға алып китә торғайны.

Бала сактағы иң яраткан уйынсығым таякка куйылған ағас ат булды. Ябай ғына уйынсыҡ: күззәре буялған, ялдары тузып торған. Башкалар өсөн ул уйынсыҡ кына ине, ә минең өсөн — ысын дуҫ. Мин уға **Һивка** тигән исем куштым. Уның менән ихатала ла, фатирза ла, урман һуҡмактарында ла саптым, үземде башкорт далалары буйлап елдәй елгән һыбайлы итеп күз алдына килтерзем. Кайһы сак хатта тояктар аштында ерҙең калтырағанын да тойғандай була инем.

Кис етһә, өйзә йыш кына иҫке грампластинка әйләнә торғайны:

«Әх, тачанка-ростачанка, Наша гордость и краса...»

Был һүззәрҙе мин яттан белә инем. Ул сакта нинә уларзын күңелемдә шул тиклем тулкынландырғанын аңламай инем. Хәҙер аңлайым: нәсел хәтерә һүззәрҙән дә тәрәнерәк йәшәй. Ул көй аша, үлән есә аша, алыстағы тояҡ тауышы аша күңелгә кайта.

Беренсе ысын атты мин ауылдағы туғандарза күрзем. Кайһыһы олатайымдың тыуған яғында булғандыр — Хэйбулла районындамы, әллә Архангел районындамы, анык кына хәтерләмәйем. Мин бик бәләкәй инем, күп нәмә хәтерзән юйылған. Әммә ул көндө онота алмайым.

Ул атты **Ағизел** тип йөрөтәләр ине.

Ерән төслө, бейек, тыныс ат ине ул. Күззәрәндә акыл һәм сабырлык балкый ине, әйтерһең дә, кеше карашы кеүек. Башкалар уға якын барырға курка ине. Ә ул миңә үзе килде. Акрын ғына, һис бер куркыуһыз. Яныма килеп туктаны ла йылы моронон күкрәгемә терәне.

Мин шул сакта катып калдым.

Миңә шул мәлдә дала үзе минең менән һөйләшкәндәй тойолдо. Һүззәр менән түгел, күнел тойғоһо менән. Әйтерһең дә, ошо ат аша беззән күп быуаттар элек йәшәгән кешеләр мине таныны. Ат улар өсөн ябай хайуан түгел, ә тормоштарының айырылғыһыз өлөшө булған.

Моғайын, тап шул сакта быларзың ябай ғына бала сак мауығыуы түгеллеген тәүге тапкыр аңланым. Был — күпкә тәрәнерәк нәмә ине.

Башкорт булыу — ерзе, елде һәм юлды башкаса тойоу тигән һүз. Атка ла башкаса карау тигән һүз. Атты кешене яратырға мәжбүр итеп булмай. Ул үзе генә кемгә ышанырға икәнән һайлай.

Йылдар үтте. Әммә кайһы сак тояк тауышын ишетһәм йәки қояш қыззырған даланың үлән есен тойһам, күнелемдә

йәнә ағас аты менән сапкан шул бәләкәй малай уяна. Тағы
ла иҫке йыр яңғырай. Тағы ла эргәмдә Ағизел басып тора.

Шул сакта йәнем, әйтерһең дә, тыуған яғына кайта.

Офокка тиклем һузылған далаға.

Күк йөзө сикһез булып күренгән ергә.

Кешенең йөрәгендә ата-бабалар хәтере әле лә йәшәгән ер-
гә.

Далалар каны аккан ергә.

Эйәрзәге батырзар

1812 йылғы Ватан һуғышында башкорт полктары

Халык тарихы

Автор колонкаһы

Бөгөн иртән укуыусыларзың береһе миңә халыктар тарихын тәрәнерәк өйрәнергә һәм, уның һүззәре менән әйткәндә, «якшылап әзерләнергә» кәңәш итте.

Был кәңәшкә мин тик шатмын.

Тәнkitкә һәр вақыт әзермен — әгәр ул нигезле булһа. Ул күберәк белергә, якшыраҡ аңларға һәм үзеңә кәрәкле һорауҙар бирергә ярҙам итә икән, тимәк, уның файҙаһы бар.

Әйткәндәй, мәктәптә укуығанда мин Башкортостан Республикаһының дәреслектәре һәм тарихи атластары буйынса белем алдым. Уларзың баш мөхәррире минең олатайым — **Роберт Мотиғулла улы Арсланов** ине. Китап тышында уның исемен күреү менән һәр вақыт ғорурлыҡ тойғоһо кисерә торғайным.

Тыуған як тарихы буйынса минең һәр сәк «бишле» булды.

Был тик якшы укығаным өсөн генә түгел, ә был тарихты үз тарихым итеп кабул иткәнем өсөн дә шулай ине.

Кызғаныска каршы, һуңырак ул үзенң рецензияһын алып ташлаған. Моғайын, тыйнаклығы аркаһындалыр. Ә бит минең өсөн ул һүззәр бик кәзерле ине.

Шулай итеп, халкымдың тарихы — бына ул, һеззең алды-ғызза.

Дәүләт терәге

Башкортостан Рәсәй дәүләте составына ингәндән һуң башкорт яугирзары уның хәрби системаһының айырылғыһыз өлөшөнә әйләнә. Улар Кырым, Литва, Азов, Кавказ походтарында катнаша, Ете йыллык һуғышта ла алыша. Башкорттарзы сызамлығы, етезлеге, ерзе якшы белеүе һәм катмарлы шарттарза эш итә алыуы өсөн юғары баһалайзар.

1812 йыл. Дошман капка төбөндә

Наполеон ғәскәре Рәсәйгә басып ингәс, Башкортостан ситтә калмай. Ғәмәлдәге армияға егерме һигез башкорт полкы — егерме меңдән ашыу яугир ебәрелә.

Был полктарзың һигезен еңел кавалерия тәшкил итә. Башкорт һыбайлылары хәрәкәт өстөндә һуғышырға, көтөлмәгән һөжүмдәр яһарға, тиз сигенергә, разведка алып барырға һәм засада ойошторорға оқта була.

Был даими армияға карамаған, үзенң боронғо хәрби йолаларына һигезләнгән иррегуляр атлы ғәскәр ине. Башкорт яугирзарының хәрәкәтсәнлеге, сызамлығы һәм алыс юлдарға әзер булыуы дошман тылында уңышлы эш итергә мөмкин-

лек бирә.

Улар башлыса ук-һазак, һөңгө, кылыс менән кораллана, кайһы берҙәре мылтык та йөрөтә. Даими армия һымак сафка тезелеп һуғышыу урынына, башкорттар кинәт һөжүмдәр, манёврҙар һәм бәләкәй күсмә төркөмдәр менән эш итә. Улар флангтарҙы һаклап кына калмай, француздарҙың элементә юлдарын өзөп, тәьминәтен бозоп, дошмандың ниәт-тәрен емерә.

Тап ошондай кавалерия Наполеон армияһы кеүек етез һәм хәйләкәр дошманға каршы һуғышта айырыуса әһәмиәтле була.

Лейпциг янындағы бөйөк алыш

1813 йылда башкорт полктары Мәскәүҙе азат иткән рус армияһы составында көнбайышка юллана. Улар Польша һәм Пруссия аша үтә һәм Лейпциг эргәһендәге **Халыктар һуғышында** катнаша. Был XIX быуаттағы иң зур алыш була.

Башкорт кавалерияһы сафтың уртаһында түгел, ә флангтарға, разведкала һәм дошмандың сигенеү юлдарында эшләй. Уларҙың етезлеге союздаш ғәскәрҙәргә Наполеон армияһын уратып алырға һәм уның тәртибен таркатырға ярҙам итә.

Шаһитлык һәм хәтер

Башкорттарҙың Лейпциг янындағы алышта катнашыуы тураһында мәғлүмәттәр Башкортостандың төбөк тарихы музейларында һаклана. Унда полктарҙың исемлектәре, хат-

тарзың өзөктәре, корал өлгөләре һәм хәрби кейемдәр бар.
Быларзың барыһы ла — зур тарихтың тере эззәре.

Ауылдарза әле лә тыуған якка әйләнәп кайта алмаған яугирзар тураһында риүәйәттәр йәшәй. Уларзың исемдәре ғаилә хәтерендә һаклана. Ә батырлыктары безҙең күңелдәрзә йәшәй.

Был — сит тарих түгел

Кем өсөндөр был Ватан һуғышының бер генә эпизоды.

Ә минең өсөн — ул ғаилә тарихы.

Мин үскән ерҙең тарихы.

Касандыр уны олатайым да язып калдырған тарих.

Әгәр миңә: «Ниңә һиңә быларзың барыһы ла кәрәк?» — тип һорәһалар,

мин ябай ғына итеп яуап бирермен:

Үткәнде онотмаҫ өсөн.

Кем булғаныбыззы хәтерләр өсөн.

Һәм кем була алыуыбыззы белер өсөн.

Германия йөрәгендәге башкорт уғы

Шварцалағы башкорт эзе

1813 йылдың октябрәндә, Наполеонға каршы азатлыҡ һуғыштары ваҡытында, Лейпциг эргәһендә XIX быуаттың иң зур алыштарының береһе — **Халыктар һуғышы** була. Был тарихи алышта 4-се, 5-се, 9-сы һәм 14-се башкорт полк-

тары ла катнаша. Улар еңел атлы ғәскәрзәр була, ук-һазак, кылыс һәм һөңгө менән коралланған.

Француз генералы **Жан-Батист де Марбо** үзенең хәти-рәләрендә башкорт яугирзарының ғәжәп батырлығын телгә ала һәм уларзы уктан оҫта атыузары өсөн «**төньяк Амурзари**» тип атай.

Башкорт отрядтары Польшанан алып Саксонияға тиклем һуғыштар аша үтә. Ир-егеттәр менән бергә походка йыш кына катындары ла юлана. Уларзың кайһы берзәре хатта ауырлы була. Тарихсылар язғанса, башкорт катындары балаларын туп тауыштары астында, яу юлында, ямғырза, төтөн һәм көл араһында донъяға килтергән. Улар ябай ғына озатыусылар түгел, ә һуғыш шарттарында ла йәшәүен дауам иткән халыктың айырылғыһыз өлөшө булған.

Союздаш ғәскәрзәрзең енеүенән һуң, 1814 йылдың азында башкорт полктары Тюрингия ерзәре аша үтә. Апрель айында улар Шварца ауылында туктай. Бында уларзы Шварцбург-Рудольштадт кенәзе **Карл Гюнтер** каршы ала. Ул алыс көнсығыштан килгән һыбайлыларзың киәфәтенә, бигерәк тә уларзың ук-һазактарына зур кызыкһыныу менән карай. Европа армияларында утлы корал өстөнлөк иткән заманда ук менән һуғышыу уға искергән кеүек күренә.

Ерле риүәйәт буйынса, кенәз башкорт уктарының теүәллегенә шик белдерә һәм уларзан үз оҫталыктарын күрһәтеүзе һорай. Башкорттар тәүзә ризалашмай, сөнки уларзың йолаһы буйынса ғибәзәтхана яғына ук атыу — гонаһ. Әммә

һөйләшеүҙә катнашкан урындағы пастор быға рөхсәт бирә.

Шунда башкорт яугирҙарының береһе — төрлө сығанактарҙа уны старшина йәки йөз башлығы тип атайҙар — сиркәүҙән яҡынса йөз метр алыслыкка баҫа, йәйәһен тарта һәм ук ата.

Ук сиркәү манараһының осондағы шарға тап килеп кәзалә.

Ошо уктың осо Шварцалағы сиркәүҙең көмбәз шарында бөгөнгө көнгә тиклем һаҡлана.

Ерле халыҡ уны кайһы сак «татар уғы» йәки «көнсығыш уғы» тип атай. Әммә архив документтары һәм ауыз-тел риүәйәттәре уның башкорт яугиры тарафынан атылыуын раҫлай.

Ул походтарҙа катнашкан күп башкорт яугирҙары батырлыҡтары өсөн юғары дәрәжә наградалары менән бүләкләнә. Улар араһында 5-се полктың ғәскәр старшинаһы **Ибраһим Биксурин**, 9-сы полктың есаулы **Котлокилде Ишемғолов**, йөз башлығы **Аккусыҡ Тимербаев**, 14-се полк командиры **Абдулла Сурағолов** һәм башкалар була. Ә 5-се полктың хорунжийы **Нигмәтулла Газеев** Изге Георгий орденына лайыҡ була.

Бөгөн Тюрингияға килгән туристарҙың бик азы ғына сиркәү манараһындағы ошо ук тураһында белә. Әммә тарихсылар өсөн ул — Рәсәй халыҡтарының Наполеонға ҡаршы бөйөк көрәштә күпмә алыс юл үтеүенең сағыу символы.

Был — хәрби батырлыҡ эзе генә түгел.

Был — туп тауыштары астында бала тапкан катындарзың,
юл өстөндө үскән балаларзың, Европа йөрәгендә үзенәң эзен
калдырған башкорт мәзәниәтенәң дә хәтере.

Атай өйрөткәнсә тормошто короу

Бер генә хәтирә лә кайһы сак күптән бикле торған һан-
дыктың аскысын борғандай була.

Быйыл, 1 июнь — Балаларзы яклау көнөндө лә шулай булды. Эсемдә ниндәйзер бер нәмә капыл ғына уянып китте лә күз алдыма бала сактағы күренеш килеп басты: мин бәләкәй генә малай, атайымдың кулынан тотканмын. Ел уның пинжәгенә итәктәрен елберләтә. Ул заводтың үтеү урынындағы һаксыға хезмәт танытмаһын күрһәтә. Турникет кыска ғына итеп «сык» итә. Атайзы үткәрәләр.

Ә мине — юк.

Был хәтирәне күптән язырға теләй инем, ләкин һәр вакыт кисектерзем. Әммә ул үзе кабат-кабат кире кайта торзо — язғы саң есе, ихаталағы балаларзың шат тауыштары һәм атайым менән бергә төшкән иске фото аша. Ул фотоға карағанда без, әйтерһең дә, ике донъя сигендә басып торабыз: бала сак менән ололар донъяһы араһында.

Минәң атайым — Наил Роберт улы Арсланов. Инженер, Өфөләге заводтарзың берендә цех начальнигы булып эшләне. Хәзер ул һаклы ялда.

Әсәй менән атай айырылышкандан һуң да ул минәң тормошомдан юғалманы. Киреһенсә, миңә тағы ла якынырак булды. Көн һайын эргәмдә булғаны өсөн түгел, озон һөйләшеүзәр өсөн дә түгел. Ә кешенә күңелендә мәңгегә кала торған иң мөһим нәмәләрзе бүләк иткәнгә.

Өфө буйлап йөрөгәндә ул миңә машиналарзың маркаларын арткы фонарзари буйынса танырға өйрәтә ине.

— Бына был «Москвич». Уның фонарзари түңәрәк. «Запорожец»тыкы бәләкәй генә. Ә «Чайка»ныкы озон, хатта ка-

раптыкылай. Э быныһы — ЗИЛ. Иҫендә калдыр, бындайзар йылдан-йыл һирәгәйә.

Ул сакта миңә ни бары биш йәш ине. Әммә мин машиналарзың үззәрен генә түгел, ә атайымдың тыныс тауышын, кул хәрәкәттәрен, һүззәре араһындағы тынлыкты ла хәтеремдә калдырғанмын.

Хәзер аңлайым: ул миңә машиналарзы түгел, ә вак-төй-әктәрҙе күрергә өйрәткән.

Һуңынан самолёттар килде.

Мин тәүге тапкыр Ан-2 самолётына ултырып күккә күтәрелгәнсе, һуңыраҡ Ту-134 менән оскансы ук, атай төрлө самолёттарзың һүрәттәрен күрһәтә ине.

— Бына был Як. Еңел, етез. Ә был Ту — тыныс, ышаныслы. Күктәге поезд кеүек. Һәр береһенәң үз тәғәйенләнеше бар.

Ул сакта миңә һүз тик самолёттар тураһында ғына барған кеүек тойола ине.

Йылдар үткәс кенә аңланым: атай кешеләр тураһында ла һөйләгән икән.

Бер көндө әсәй менән уны завод капкаһына тиклем оҙатып барзык. Ул, ғәзәттәгесә, хезмәт танытмаһын күрһәтте. Турникет асылды. Капка ябылды. Атай уның арьяғында күззән юғалды.

Ә мин был якта тороп калдым.

Тап шул ваҡытта тәүге тапкыр ололар донъяһының барлығын тойҙом. Ул мөһим дә, етди лә ине, ләкин әлегә минең

өсөн ябык кала. Мине ул донъянан турникет менән һаксы
ғына түгел, йәш айырмаһы һәм аңлап бөтмәү зә айырып то-
ра ине.

Әммә эргәлә генә бөтөнләй икенсе донъя йәшәй ине.

Завод Мәзәниәт һарайында һәр Яңы йыл һайын калалағы
иң матур балалар байрамдары үтә торғайны. Бейек шыршы
тирәләй әйлән-бәйлән, мандарин есә, мамык кар, әкиәт ге-
ройзари, музыка һәм балаларзың бәхетле көлөшө...

Был байрамдар көн һайын шул ук турникет аша әшкә үт-
кән кешеләрзәң балалари өсөн ойошторола ине.

Бөгөн был каршылык миңә айырыуса тәрән мәғәнәле
булып күренә: капка артында — хезмәт һәм яуаплылык. Ә
бер нисә азым алыслыкта — ысын бала бәхете.

Бәлки, миңәң бала сағым тап шулай булғандыр.

Хәзәр иң мөһим нәмәнә аңлайым.

Атайым мине кыскырып әйтелгән һүззәр йәки өгөт-нәси-
хәт менән түгел, ә үзенәң тормошо менән һаклаған.

Ул янымда булды.

Әшләнә.

Һүзәндә торзо.

Намыс менән йәшәнә.

Һәм һиззәрмәй генә миңәң тормошомдо үзенәң ябай
кағизәләре буйынса корорға өйрәттә.

Моғайын, шуға күрә мин дә бөгөн вак-төйәктәрзә күрә
белгән кеше булып үстем. Кешеләрзәң язмыштары тураһын-
да язған языусы булдым. Һәм атаһын онотмаған ул булып

калдым.

Һәр йылдың 1 июнендә мин бер генә нәмә тураһында уйлайым.

Баланы иң якшы һаклау — ул эргәһендә булған, карашы менән үк: «Барыһы ла якшы буласак», — тип әйтә алған кеше.

Минең ундай кешем булды.

Һәм әле лә бар.

Минең атайым.

Наил Роберт улы Арсланов.

Шунда мин тағы бер ябай хәкикәттә аңланым.

Әгәр без атайым менән кайза ғына булһак та, үзебезҙең паркты барыбер табыр инек.

Сөнки ысын һаклау — ул урын түгел.

Ысын һаклау — һинең менән йәнәшә атлаған кеше.

Беренсе тапкыр — беренсе класка

1 сентябрь. Беренсе класка барған көнөмдө инде томанлы ғына хәтерләйем. Хәтеремдә иҫке фотоальбомдағы һүрәттәр кеүек өзөк-өзөк күренештәр генә һаҡланған: тантаналы лийнейка, өр-яңы мәктәп кейеменең еҫе, ап-аҡ банттар, гладиолус сәскәләре. Атай менән әсәйемдең эргәмдә ғорур баһып тороуҙары ла иҫтә. Ә мин кулымдағы сәскәләрҙе ныҡ итеп кыһып тотканмын. Өлкән класс уҡыуһы иҫенә бәләкәй генә беренсе класс кызын күтәреп сықты, уның кулындағы кыңғырау сыңы яңы тормоштон башланыуы булып күңеләмдә мәңгегә уйылып калды.

Мәктәп яңы ғына асылғайны — 9-сы мәктәп. Башта унда башкорт кластары ғына ойошторолдо, әммә, кыҙғаныска каршы, мин шуларҙың береһенә эләкмәнем. Һуңыраҡ төрлө йүнәлештәге кластар барлыкка килде: тәүҙә математика, унан һуң юридик, ә мин мәктәпте тамамлағандан һуң украин класы ла асылды. Һуңыраҡ мәктәпкә Тарас Шевченко исеме бирелгәнән дә хәтерләйем.

Беренсе уҡытыусымды сак кына ғына хәтерләйем — тизҙән ул декрет ялына китте. Әммә һуңынан безҙең тормошҡа зур хәрәфтән язырлыҡ **Уҡытыусы** килде — Любовь Михайловна Ермакова.

Ул ябай уҡытыусы ғына түгел, ә безҙең кластың йәне ине. Дәрестәрҙән тыш ул киләләр, байрамдар, тыуған көндәр ойоштора торғайны. Уның менән мәктәп икенсе өйгә әүерелде. Был эштә уға ата-әсәләр комитеты ла, тормош иптәше лә

ярзам итте. Ә минең менән бер партала уның кызы ултыра ине. Без бергә укынык, дуслаштык, бәхәсләштек. Бөгөнгә педагогика күзлегенән караганда, был еңел генә хәл түгелдер. Әммә ул барыһын да уңышлы алып бара белде. Безҙең класс дуҫ, бер ғаилә кеүек йәшәне. Өсөнсө кластан һуң айырылышыу бик ауыр булды. Был минең иң йылы башланғыс мәктәп йылдарым ине.

Бишенсе кластан туғызынсы класка тиклем мин математика класында укыным. Безҙең класс етәксеһе Венера Әмир кызы Пономарёва булды — көслө педагог, мәктәп директоры, һәләтле математик. Әммә иң тәүҙә ул киң күңелле кеше ине.

Ул безҙең өсөн икенсе әсәйгә әйләнде.

Уның етәкселегендә без теүәл фәндәрҙе генә өйрәнмәnek. Фекер йөрөтөргә, дуслашырға, намыслы булырға ла өйрәндек. Уның класында һәр укыусы үҙенең кәрәкле һәм кәҙерле икәнен тоя ине. Талапсан, ләкин ғәзел хәстәрлеге безҙең күнелдә ғүмерлек эз калдырҙы.

Өлкән кластарҙа, унынсы кластан башлап, мин иктисад йүнәлешенә күстем. Вакыт үзгәрә, кызыкһыныуҙар ҙа үзгәрә ине.

Ә бөгөн инде безҙең балаларҙың мәктәп тормошо бөтөнләй башкаса башлана.

Улым Бенжаминдың беренсе линейкаһы Берлиндың үзәгендә — Фридрихштрасселағы Рәсәй Фән һәм мәҙәниәт йортоңда үтте. Илселек вәкилдәре укыусыларға тантаналы

рәүештә дәреслектәр һәм бүләктәр тапшырзы. Мәктәп бөйөк Ломоносов исемен йөрөтә ине. Барыһы ла бик матур ойшторолғайны: балалар мәктәп эмблемаһы төшөрөлгән етди костюмдар кейгән. Безҙең бала сактағы кеүек үк, әммә инде икенсе илдә һәм икенсе быуатта.

Беренсе азымдан ук тәртип, үз-ара ихтирам һәм үзенә күрә намыс кағизэләре тойолдо. Балаларға бер юлы ике белем биреү программаһы буйынса укырға тура килде: Рәсәй Федерацияһының Мәғариф министрлығы һәм Берлин Сенаты программалары буйынса. Германияла мәктәп программаһын һәр федераль ер айырым билдәләй бит.

Кызык, ләкин улымдың 1 сентябрҙең мин үземдекенән дә яҡшыраҡ хәтерләйем. Был йылдарҙың яҡын булыуынан ғына түгел, ә уның миңең өсөн айырыуса мөһим ваҡиға булыуынандыр.

Ә һин, хөрмәтле укыусы, үҙеңдең беренсе линейканды хәтерләйһеңме?

Бөтәһе лә яңы ғына башланған сакты...

Галстук яңы тормошҡа юлама кеүек тойолған мәлдә...

Ә йөрәк барабандан да көслөрәк тибеп торған минуттарҙы...

Марат — бала сак душым

Кайһы бер кешеләрҙе йылдар ҙа хәтерҙән юя алмай.

Күпмә генә ваҡыт үтмәһен, уларҙың исемен ишетеп менән күҙ алдына йәнә таныш ихата, күршә йорттар, балаларҙың шат тауыштары килеп баһа. Әйтерһең дә, былларҙың барыһы ла кисә генә булған.

Марат — тап шундай кеше.

Без Аврора урамында, күршә подъездарҙа үстек. Бала сағыбыҙ йәнәшә үттә: бергә уйнай инек, оҙак һөйләшә инек, тәүге хыялдарыбыҙ менән уртаклаша инек. Ул сакта ук һәр кайһыбыҙҙың үз юлы булыуы күренә ине, ләкин кайһы бер мауығыуҙар безҙе айырыуға ныҡ берләштерҙе.

Мараттың бөтә күңеле картингта ине.

Ул ярыштарҙа катнашыусы ғына түгел, ә ысын мәғәнәһендә тизлектә яраткан кеше булды. Һәр узыштан һуң ул сәғәттәр буйы трасса, боролоштар, уңышлы манёврҙар һәм еңеүҙе хәл иткән секундтар тураһында һөйләй ала ине. Уның күзҙәрендәге дәрттә күргәс, битараф калыу мөмкин түгел ине.

Һәр боролош уның өсөн айырым бер тарихка әйләнә торғайны.

Ғаиләбез Аврора урамынан күсенгәс, миңә оҙак ваҡыт шул ихата, дуһтар һәм ғәзәти тормош етмәне. Әммә Марат һәр ваҡыт өлгө алырлыҡ кеше булып калды. Бәлки, тап уның техникаға һәм тизлектә булған һөйөүе мине лә мотоспортка килтергәндәр. Техникаға булған кызыкһыныу һәм елдәй

елергә ынтылыш тормошомдоң айырылғыһыз өлөшөнә әйләнде. Әммә был инде айырым һөйләнәсәк икенсе бер тарих.

Мин һәр вакыт уның ғаиләһен дә зур ихтирам менән искә алам.

Мараттың атаһы иҫ киткес оҫта кеше ине. Әйтерһең дә, уның өсөн төзәтеп булмай торған техника юк ине. Ул теләһә ниндәй машинаны яңынан терелтә белде. Кесе кустыһы ла ысын оҫта булып үстә: даими нимәлер ремонтланы, уйлап тапты, камиллаштырҙы. Улар кулдары менән эшләргә яраткан һәм ошо хезмәттән ысын кәнәғәтлек алған кешеләр ине.

Бөгөн ундай оҫталар көндән-көн һирәгәйә.

Бөгөн Мараттың тыуған көнө.

Ул тормоштағы иң мөһим нәмәне — ғаиләһен һаклап кала алды. Хәзерге ваҡытта күптәр тормош һынауҙарын үтә алмайынса бирелгәндә, ул һаман да ышаныслы, тоғро һәм яуаплы кеше булып кала. Шуға күрә уға ныклы һаулыҡ, озон ғүмер, ғаилә бәхете, именлек һәм күңел йылыһының һис кассан һүрелмәүен теләйем.

Бигерәк тә безҙең дуҫлыҡтың бала сак менән генә бөтмәүе кыуандыра.

Без төрлө калаларҙа, төрлө илдәрҙә йәшәйбез. Әммә азнаһайын видеоконференцияла осрашырға тырышабыз. Экранның теге яғында йәнә безҙең иҫке компания йыйыла: Марат, Катюха, Дональд, Муся һәм мин. Мәктәп йылдарындағы хәтирәләргә иҫкә төшөрәбез, яңылыҡтар менән бүлешәбез,

көләбез, бәхәсләшәбез һәм мотлак йырлайбыз.

Рус, башкорт һәм татар йырзары, бала сактағы ихаталарыбыззағы кеүек үк, әле лә шул уҡ ихласлык менән яңғырай.

Ошондай мәлдәрҙә генә ысын дуслыктың арауыктар менән үлсәнмәгән бигерәк тә яҡшы аңлайһың. Ул фотоларҙа ла, хәтирәләрҙә лә түгел. Ул кешеләрҙең бер-береһе өсөн ваҡыт табырға теләүендә йәшәй.

Йылдар калаларҙы ла, һөнәрҙәрҙе лә, яҙмыштарҙы ла үзгәртә.

Әгәр тиңтәләгән йылдар үткәс тә таныш номерҙы йыйып, яҡын кешенең тауышын ишетеп, үҙеңдә йәнә Аврора урамындағы шул бәләкәй малай итеп тоя алаһың икән — тимәк, дуслыҡ иң зур һынауҙы үткән.

Тыуған көнөң менән, Марат!

Безҙең бала сак өсөн, тоғролоғоң өсөн, уртаҡ хәтирәләребез өсөн һәм ысын дуслыктың барлығын иҫбатлап йәшәүең өсөн зур рәхмәт.

Алда тағы ла бик күп йылы осрашыуҙар, ғаилә байрамдары һәм бергә йыйылып, тарихыбыҙҙың кайҙан башланғанын иҫкә төшөргән матур кисәләр булһын.

Нью-Йорк менән Өфө араһында

Һикһәненсе йылдар башында мин Өфөлә, ул сактағы Башкорт АССР-ының баш калаһында, донъяға килдем. Ба-

ла сағым ошо калала үтте. Өфөлә күнелемә якын урындар күп ине — парктар, скверзар, тыныс урамдар. Эммә улар араһында бер урын хәтеремдә айырыуса тәрән эз калдырҙы. Ул — **Иван Степанович Якутов исемендәге парк**.

Бөгөн ул бөтөнләй икенсе.

Һәм, бәлки, уның иң зур үзенсәлегә лә шунда: парк үзгәрә белә, эммә үзенең йәнен юғалтмай.

Бала сакта ул миңә айырым бер донъя булып күренә ине. Унда бөтәһе лә ысын ине: аттракциондар, бәләкәй поездтар, йәшел япрак есе һәм кайғы-хәсрәтһез бәхет тойғоһо. Айырыуса балалар тимер юлы хәтерҙә калған. Поездың Пионерзар һарайы эргәһенән үткәнен әле лә онотмайым. Әсәйем тап шунда эшләй ине. Ул сакта миңә, бер генә тапкыр машинист кабинаһына эләгергә насип булһа, киләсәккә тиклем барып етергә мөмкин кеүек тойола ине.

Без йыш кына Һалдат күле янына йөрөнөк. Мин үтә күренмәле һыуға оҙаҡ карап, зур балык күрергә өмөт итә инем. Иске таш причалдағы ауыр тимер тоткалар хатта әсәлә лә һалкын булып кала торғайны. Без иң ситенә ултырып, аяктарҙы һелкетеп, һыуға икмәк валсыктары ташлай инек.

Бөгөн паркты танырлыҡ түгел.

Бушлай Wi-Fi, заманса юлдар, киске яктыртыу, йәмле кафелар һәм иске причал урынындағы ресторан...

Һалдат күле буйында ултырып, яңы Өфө йорттарының һыузағы сағылышына караһаң, кайһы сак үзендә Өфөлә түгел, ә Нью-Йорктағы Үзәк парк эргәһендә кеүек хис итәһең.

Был урын шул тиклем замансаға әйләнгән.

Шулай за ул минең бала сак паркы булып кала.

Бында әле лә Ватан һаксылары иштәлегенә бағышланған Мәңгелек ут яна. Кисен был урын айырыуса тын кала. Ут ялкыны емелдәй, кешеләр әкрен генә һөйләшә, һәм вакыт үзенең ағышын бер азға әкренәйткәндәй тойола.

Якында ғына, әле лә эшләп килгән янғын часы билә-мәһендә, «Дежурное» тигән бәләкәй кафе эшләй. Ул күптән инде янғын һүндереүселәрзең генә түгел, ә тыныс һәм ябай мөхитте яраткан кешеләрзең дә яраткан урынына әйләнгән.

Был парктың тарихы үзе лә Өфөнөң тарихына окшай, тик бәләкәйерәк күләмдә генә.

XIX быуатта бында Айыклык йәмғиәте баксаһы урынлашкан була. Янғын һүндереүселәрзең тынлы оркестры уйнай, каланча бейек булып күренә, ә 1912 йылда Өфөләге тәүге футбол матчтары тап ошонда үтә.

1918 йылда паркка Иван Якутов исеме бирелә. Һуңырак бында атаман Дутов ғәскәрзәре менән һуғыштарза һәләк булған кызыл гвардиясылар һәм эшселәр ерләнә.

Утызынсы йылдарза күл тазартыла, Пионерзар йорто һәм балалар тимер юлы асыла. Һуғыш йылдарында эргәлә госпиталь эшләй. Артабан спорт мәктәптәре, яңы павильондар һәм мемориалдар барлыкка килә.

Бөгөн бында балалар менән ғаиләләр йөрөй, йәштәр са-мокатта елә, кешеләр кулдарында кофе тотоп күл буйында ял итә.

Парк замансаға әйләнде, әммә элеккесен хәтерләгән кеше уны шунда ук таний.

Аллеялар за, ағастар за, хатта еңтәр зә шул ук булып калған.

Улар бары тик беззәң менән бергә генә үсеп, ололанған.

Өфөгә кайткан һайын мин мотлак ошо паркка киләм.

Ябай ғына ултырыр өсөн.

Һыуға карар өсөн.

Хәтерләр өсөн.

Якутов исемендәге парк — ул ябай кала паркы түгел.

Ул — минең бала сағым башланған урын.

Йылдар үтһә лә, тап ошонда мин йәнә бер азға машинист булырға хыялланған шул бәләкәй малайға әйләнәм.

Тап һалдат күле янындағы эскәмйәлә ултырғанда мин йыш кына беренсе класка бараһы йәйзә искә төшөрәм.

Шул сакта беззәң ғаилә Киров районына күсте.

Яңы тормош башланды: яңы ихата, яңы дуңтар, яңы мәктәп.

Аркамда — мәктәп сумкаһы.

Алда — билдәһезлек.

Ә күнелемдә кеше ғүмерендә бер генә тапкыр була торған тулкынланыу йәшәй ине — беренсе тапкыр беренсе класка барғандағы кеүек.

Ғүмер буйына һузылған иртә

Мин һәр вакыт иртә уяна инем — теүәл сәғәт алтыла. Әйтерһең дә, өйҙә күренмәгән будильник йәшәй. Күзҙәремде асыу менән аш бүлмәһенән таныш тауыш ишетелә башлай: иҫке радио сәғәт телдәре **06:00**— гә етеү менән үзенән-үзе кабына торғайны.

Тәүҙә Советтар Союзының дәүләт гимны яңғырай. Ул бөйөк тә, тантаналы ла ине, әйтерһең дә, бөтә ил өсөн яңы көндө аса. Артабан дикторзың тауышы ишетелә:

— **«Хәйерле иртә!»**

Ошо һүҙҙәр менән безҙең өй генә түгел, тотош ил уяна кеүек тойола ине.

Мин тауышһыҙ ғына тороп баһам. Изәнде шығырзатмаһка, кейемде шаулатмаһка тырышам. Мәктәп формаһы инде әзерләп куйылған — таза, үтекләнгән, юлға йыйылғандай бөхтә.

Мин тиз генә кейенәм да, иң яраткан шаяртыуымды эшләйем: кабат юрған астына инеп ятам. Ситтән карағанда, әйтерһең дә, әле лә йоклайым. Әсәй ишекте асып карағас: «Бына ниндәй аҡыллы малай, әле лә йоклай икән», — тип уйлар, ә мин инде көндө каршыларға күптән әзер. Ошо бәләкәй генә хәйлә миңә үземде бер аз олорак итеп тойорға ярзам итә ине.

Иртәнге аштан һуң — май яғылған икмәк менән сәй, кай-

һы сак манһый бутка ла була торғайһы — мине тағы ла бер бәләкәй, әммә мотлак йола кәтә ине: «**Хәйерле иртә**» тапшырыуындағы биш минутлык йәнһүрәт.

Ни бары биш минут.

Әммә ул сакта ул тотош бер донъя кеүек тойола ине.

Ул көндөң кәйефен билдәләй, иртәне йылы һәм якты төстәргә буяй ине.

Мәктәп сумкаһын иңгә эләм дә тышка сығам.

9-сы мәктәп өйзән ни бары биш йөз метр алыслыкта ғына урынлашкан ине. Әммә минең өсөн был юл ябай ғына йөрөү түгел, ә көн һайын кабатланған бәләкәй сәйәхәт булды.

Аяк астында яңы яуған ак кар еңел генә шығырлай. Бер урында ул быяла кеүек нәзек тауыш сығара, икенсе урында тәрәнерәк һәм йомшағырак яңғырай. Ошо шығырлау кышкы иртәнең үз көйө ине.

Ихаталар ап-ак карға күмелгән. Машиналар бик һирәк күренә: кар калпактары астында «Волга»лар менән «Жигули»зар ғына тын ғына тора. Моржаларзан нәзек кенә төтөн күтәрелә. Һауала һыуыктың һәм яңы икмәктең есе һизелә. Ағастар за, әйтерһең дә, кышкы тынлыкка колак һалып, кымшанмай басып тора.

Мин барам һәм эстән генә бөгөн такта алдында һөйләй-әсәк шиғырзы кабатлайым. Йөрәк ғәзәттәгенән тизерәк тибә, әммә куркыузан түгел — кәтөүзән. Юлдың һәр азымы бер юл шиғырға әйләнә.

Кайһы сак күрше малайзар мине кыуып етә, һәм без бер-

гә атлайбыз. Вак-төйәк тураһында һөйләшәбез.

Бөгөн уйлағанда аңлайым: тап шул ябай һөйләшеүҙәр ҙә гэжәп кәҙерле булған икән.

Бына мәктәп тә күренә.

Мөйөш артында күкһел төскә буялған ике катлы бина басып тора. Тәҙрәләренән һары ут балкый. Ул һалкын иртәлә кешеләрҙе йылылыкка, көлөшкә, дәреһәтәргә һәм әле генә башланып килгән тормошка һакырған кеүек ине.

Әскә инеү менән акбур, еүеш бейәләйҙәр һәм иҫке ағас еҫе каршы ала.

Ағас парталар тигеҙ рәттәр булып тәҙелгән. Стена буйында озон көрән такта һузылған, унда кисәге мәсьәләләрҙең ак әззәре әле лә һаклана. Түбәләге көн яктыһы лампаһы әкрен генә шытырлай, һәм ошо мөхиттең бөтәһе лә үзенә күрә тантаналы булып күренә.

Такта янында Любовь Михайловна Ермакова көтә.

Талапсан, әммә изге күңелле укытыусы.

Карашы иғтибарлы һәм етди, әммә ирен ситендә һәр ваҡыт тыныс кына дәртләндерәүһе йылмайыу йәшеренә.

Ул миңә баш һакты.

Ваҡыты етте.

Мин такта алдына сыктым.

Алдымда — класс, клаһаштар, боз һаклаған тәҙрәләр. Уларзың арьһағында кар һаман да яуа.

Тәрән итеп тын алам.

Һәм тәүге юлдарзы укый башлайым.

Һүззәр үзенән-үзе телемә килә, әйтерһең дә, улар һәр
вакыт күңелемдә йәшәгән.

Тауышым ышаныслы яңғырай.

Унда тулкынланыу за бар, шатлык та бар.

Минен бында баһып тороуымдың, кешеләрзең мине ты-
ңлауының һәм ошо мәлдең зур, әле аңлап бөтөрмәгән тор-
мошомдоң бер өлөшө булыуының шатлығы.

Бөгөн артка карап шуны аңлайым:

ул бер генә иртәлә бөтәһе лә булған.

Үзаллылыкка тәүге азымдар за,

тәүге шатлыктар за,

мәңгелек кеүек тойолған вакыттың һулышы ла.

Биш йөз метрлык юл,

көрән такта,

талапсан һәм изге күңелле укытыусымдың тауышы —

быларзың барыһы ла ябай ғына бала сак хәтирәһе түгел.

Был инде тормоштоң үзе ине.

Әле бәләкәй генә,

әммә ысын тормош.

Һәм ул сакта ғына башлана ине.

«Балалар донъяһы» тукталышы һәм Кунакһарай

Өфөгә кайткан һайын мин кайза барырға тип озак уйлап тормайым. Калала матур кафелар за, йәмле урындар за күп. Эммә юлым һәр вақыт тиерлек бер үк ергә — «Балалар донъяһы» тукталышына алып килә.

Ошонда 1-се, 13-сө, 18-се һәм 31-се автобус маршруттары киҗешә. Ә бер нисә азым атлагас, Кунакһарайға барып етәһең.

Мин бында модалы кафелар йәки тәмле аштар өсөн кил-мәйем.

Был — минең хәтер нөктәм.

Өлкән кластарза укығанда без дуҗтар менән йыш кына ошонда осраша инек. Йөрөнөк, көлдөк, бәхәсләштек, киләсәккә пландар корзөк.

Йылдар үтте, эммә был ғәзәт үзгәрмәне.

Бында килгән һайын мин ул йылдарзағы Кунакһарайзы иҗкә төшөрәм. Ул сакта ул ташландык хәлдә ине. Тирә-яғы кәртә менән уратылған, эсенә инеү мөмкин түгел тиерлек. Нәк ошо серлелеге менән үзенә тарта ине. Был стеналар артында нимә йәшеренгәнән, ни өсөн каланың иң матур урындарының береһе онотолғанын белергә теләй инем.

Кунакһарайзың тарихы ике быуатка якын.

Бер вакыттар бында сауза кайнап торған: тукумалар, тиреләр, икмәк, йәшелсә һәм башка бик күп тауарзар һатылған. Һуңырак бинаны мамык тукума комбинаты биләй. Ул 1980-се йылдарға тиклем эшләй.

Артабан ташландык йылдар башлана.

Өфөнөң үзәгендә хәбәләр генә кала, һәм уларзы инде һаклап булмаҫ кеүек күренә. Тукһанынсы йылдарза Кунакһарайзы һүтергә лә йыйыналар. Әммә кала халкы уны яклап сыға.

Шулай итеп, уның икенсе ғүмере башлана.

Бөгөнгө Үрге сауза майзанында бер вакыттар емереклектәр булғанына ышаныуы ла ауыр.

Хәзер был — каланың иң йәнле урындарының береһе.

Бында тиҫтәләгән магазин, кафе һәм ресторан эшләй.

Якында ғына Театр скверы, Китап йорто һәм Ленин скверы урынлашкан. Уларһыз инде Өфөнөң тарихи үзәген күз алдына килтереү мөмкин түгел.

Өфөгә кайткан һайын минең сәфәрәмдең һуңғы өлөшө йыш кына Кунакһарайзың бер кафеһында тамамлана.

Боронғо таш стеналар араһында, йомшак яктылык һәм яңы бешкән кофе есә эсендә вакыт бөтөнләй икенсе төрлө аға.

Бында дуҫтар менән осрашырға ла, тыныс кына уйланып ултырырға ла, кала тормошон күзәтергә лә мөмкин.

Тышта урамдар гөрләй.

Кешеләр ашыға.

Автобустар үтә.

Ә эстә сынаяктардың әкрен генә сынлауы, тыныс һөйләшеүзәр һәм гәжәп бер тыныслык хөкөм һөрә.

Әйтерһең дә, ике быуатка якын тарихы булған был стена-лар әле лә саузагәрзәрзе, эшселәрзе һәм ошо урынды һаклап калған кешеләрзе хәтерләй.

Таныш аркаларға һәм колонналарға карайым да аңлайым:
Кунакһарай — ул тарихи бина ғына түгел.

Ул — Өфөнөң тере хәтере.

Ул сәскә атыузы ла, емереклекте лә, яңынан тыуыузы ла кисерзе.

Һәм шул ук вакытта үзенәң холкон һаклап кала алды.

Кофемды эсеп бөтөрөп майзанға сыкканда күңелемдә һәр вакыт йылылык кала.

Мин беләм:

мин тағы ла бында кайтырмын.

«Балалар донъяһы» тукталышына.

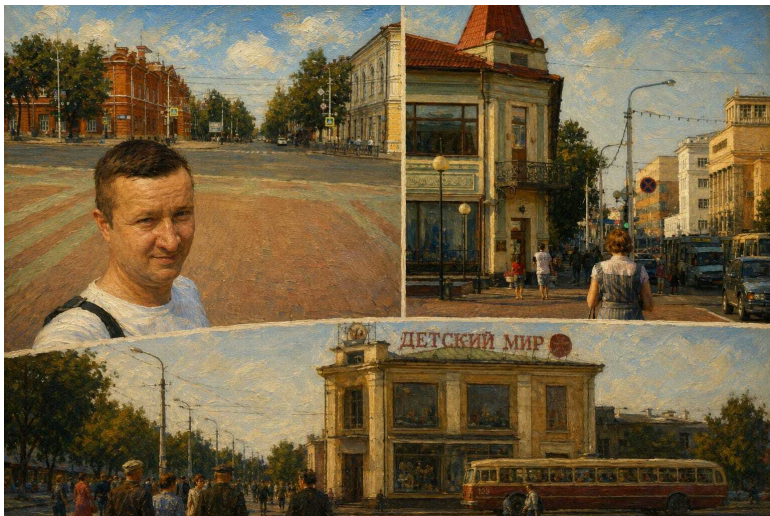
Таныш урамдарға.

Үткән менән бөгөнгө һизелмәй генә осрашкан урынға.

Тап ошо хәтер киҫелешендә инде күп тиҫтә йылдар буйы каланың тағы бер билдәһе — бер нисә быуын өфөләр өсөн таныш булған **«Балалар донъяһы»** магазины ла үз урынын һаклап тора.

Өфөләге «Балалар донъяһы» магазины

Бала сакта Ленин урамы миңә бөтмәстәй булып күренә ине. Кояш кыззырған саңлы асфальт, һалдаттар кеүек тезелеп торған фонарзар, каланы һаклаған алыптарзай бейек йорттар...

Без бында атайым менән йыш йөрөй инек. Кайһы сак әсәйем дә була торғайны. Әммә күбеһенсә барыбер атайым менән.

Балалар баксаһы сэгэт биштәр тирәһендә тамамлана ине. Атайым мине килеп ала. Һәр ваҡыт бөхтә, йыйнак, етди — цех начальнигына нисек килешһә, тап шулай.

Мин ул сакта дүрт йәки биш йәштәрҙә генә инем.

Без кулға-кул тотоношоп атлайбыз.

Һәм йыш кына «**Балалар донъяһы**» магазинына боролабыз.

Был безҙең бәләкәй генә йолабыз ине.

Ленин урамындағы был магазин миңә ысын һарай кеүек күренә торғайны. Ул әкиәттәге кеүек сағыу түгел, ә етди һәм мөһабәт ине. Әммә уйынсыҡтар бүлегенә төшөү менән бөтөнләй икенсе донъя асыла.

Унда һәр ваҡыт үзенә генә хас тауыш яңғырай ине: балаларҙың көлөшө, аяҡ тауыштары, шат кысқырыуҙар һәм ата-әсәләр менән туктауһыз һөйләшеүҙәр.

— **Атай, һатып алайыҡсы! Зинһар!**

— **Әсәй, был танкһыз йәшәй алмайым!**

— **Ниңә ярамай?**

Был «хор»ҙо мин яттан белә инем.

Кайһы сак үзем дә уның бер өлөшөнә әйләнә инем. Айырыуса яңы уйынсыҡтар килтерелгәндә: башняһы әйләнгән танктар, ишектәре асылған тимер машиналар, бәсҡысы күтәрелгән янғын һүндереү машиналары...

Уларҙы һатып алғы ғына килмәй ине.

Улар хатта төштәргә лә инә торғайны.

Әммә бер ваҡиға айырыуса хәтерҙә калған.

Тағы ла бер көндө «Балалар донъяһы» янынан үтеп барабыз.

Мин капыл атайыма:

— **Атай, әйзә, эскә генә инәйек. Мин бер нәмә лә һорамаясакмын. Тик карап сығам да китәбез,** — тинем.

Атайым аптырап миңә караны.

Күззәрен кысып йылмайзы.

Был йылмайыу башкаса ине.

Унда хөрмәт тә бар ине, әйтерһең дә, мин бер аз үсеп киткәнмен.

Без магазинға индек.

Мин акрын ғына кәштәләр араһында йөрөнәм. Уйынсыктарзы караным. Кулға алғы килгән машиналарға һокланып торзом.

Ләкин һүземдә торзом.

Бер нәмә лә һораманым.

Сыжкас, атайым кулымды нык итеп кысты.

Был юлы бәләкәй малайзың кулын түгел, ә инде үсеп килгән кешенең кулын кыскандай булды.

Шул сакта мин уның үзе менән ғорурланыуын тойзом.

Һәм ул тойго сығыу янындағы асқы кәштәлә торған йәшел БМП уйынсығынан да киммәтерәк булып сыкты.

Йылдар үтте.

Әйтәләр, Ленин урамындағы «Балалар донъяһы» хәзер бөтөнләй икенсе икән.

Мин унда күптән булманым.

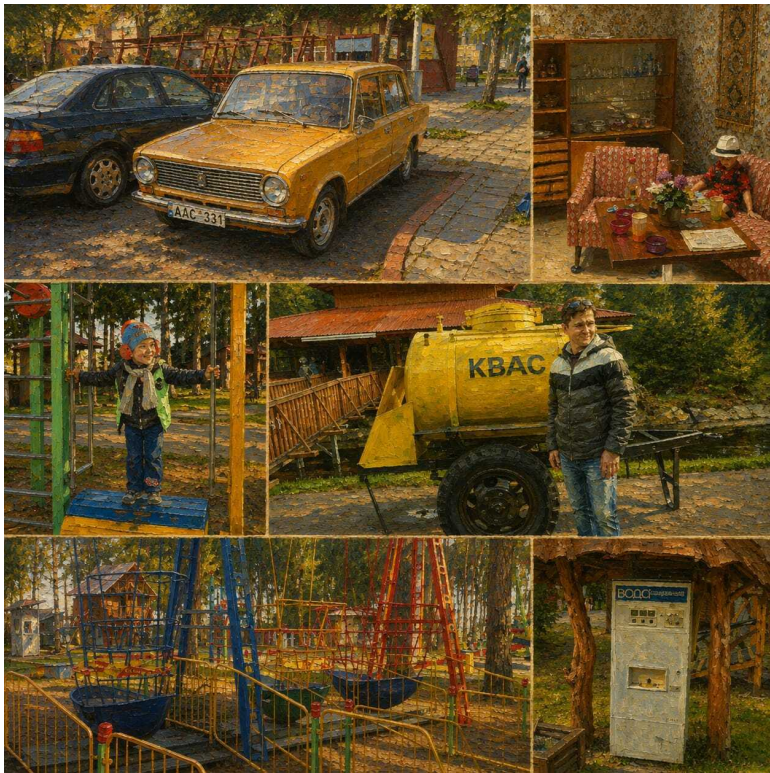
Әммә кайһы сак үземде:

«Ә унда хәзер нисек икән?» — тип уйлап торғанымды һизәм.

Шунда ук күз алдыма атайымдың йылы кулы, тыныс кис һәм мин тәүге тапкыр шуны аңлаған магазин килә:

кайһы сак үз һүзендә тороу — иң кәзерле бүләккә карағанда ла киммәтерәк була икән.

Ике кассеталы бала сак

Без подъездағы лампочка менән «Рекорд» телевизорындағы лампаның араһында үскән быуын.

Күззәрзе йомһаң, әле лә ике кассеталы магнитофон-
дағы **Рес** тәймәһенәң «сык» иткән тауышын ишеткәндәй
булаһың. Шул мәлдә бәтә фатир тын кала. Сөнки хәзәр
«**Юность**» радиоһынан *Modern Talking* яззырыласак. Кем
генә йүткереп ебәрһә лә — язма бозола.

Без кире уралған кассетаның есен хәтерләйбез.

Унда тимерзең дә, сандың да, иске совет йыһазының
үзенә генә хас есенәң дә эзе бар ине. Һәм күз алдына шун-
да ук магнитофон, кызыл яззырыу тәймәһе, ә бәтә ғаиләнең
тын ғына ултырыуы килә. Әйтерһең дә, музыка түгел, ә та-
рих языла.

Без «һанағыс» һүзенәң башка мәғәнәһе булған осорза ты-
узык.

Ихатала: «Уның һанағысы киткән», — тиһәләр, бер кем
дә электр тураһында уйламай ине. Был ихата иктисадының
үз теле булды. Сағыз эсендәге һүрәт кайһы сак ун һумдан
да киммәтерәк баһалана, ә ике көнгә бурыска алған нәмәнә
өстәп кайтарырға кәрәк ине — тағы бер төргәк сағыз йә һи-
рәк осраған һүрәт менән.

Беззең акса шығырлай ине.

Ләкин банкноттар түгел.

Ә сағыззар.

Love Is. Turbo. Final.

Һирәк осраған һүрәт эләкһә — машинамы, динозаврмы
йәки йәнһүрәт геройомо — уны серванттың быялаһы астына
мизал кеүек һаклап куя инек.

Кабатланғандары алыш-бирешкә китә.

Ә алыш-биреш үзе айырым бер фән ине.

Унда мауығыу за, дипломатия ла, ғәзеллек тойғоһо ла бар ине. Һәр кем үзәндәге һүрәттең киммәтерәк икәнән иҫбатларға тырыша.

Йыуыныу — шәмбе көнө.

Һыу булмағанға түгел.

Шулай йәшәнек.

Һәм бер кем дә зарланманы.

Барыбыз за бер төрлө еҫ сығара инек: балалар һабыны, эҫе мунса һыуы һәм батареяла йылытылған таҫтамал еҫе.

Газ колонкаһы эҫе һыуы егерме минут самаһы ғына бирә ине.

Шул ваҡыт эсендә өлгөрөргә кәрәк: йыуынырға ла, сәстелә йыуырға.

Яңы йыл ике тапкыр килә ине.

Беренсеһе — мандариндар, шыршы һәм телевизорҙан мотлак яңғыраған байрам мөрәжәғәте менән.

Икенсеһе — Иҫке Яңы йыл.

Коймак, өләсәйҙең салаттары һәм һәр ваҡыт кабатланған һүзҙәр менән:

— **Бына хәҙер инде йыл ысынлап башланды.**

Тап ошо икенсе байрамда өйҙә иң йылы мөхит була ине.

Ашығыу за юк.

Көтөү зә юк.

Ғаилә бергә.

Өйзә йылылык.

Алда тағы бер ғинуар.

Пионер галстугы туқыма киҫәге генә түгел ине.

Ул — билдә булды.

Уны бәйләү үзе бәләкәй генә йола ине.

Галстук юғалһа — ысын бәлә кеүек кабул ителә.

Әсәй яңынан тегеп бирә ала ине.

Ләкин барыбер бөтәһе лә алмаштырылғанын һизер кеүек тойола.

Яза алырзар тип түгел.

Ә оят булыр кеүек.

Һуңынан — ихата.

Интернетһыз донъя.

Әммә үзенең кағизәләре булған донъя.

Унда хөрмәт тә, дошманлык та, дуҫлык та, тәүге мөхәббәт тә бар ине.

Без «вышибалы», йәшеренмәк, «секретиктар» уйнай инек.

Подъездар янында сәғәттәр буйы баҫып тороп, кемгә Светка окшағанын, кем бәуелсәктә «турбо» эшләй алғанын тикшерә инек.

Без еңеү өсөн генә уйнамай инек.

Еңелһәң — иламайһың.

Еңһәң — мактанмайһың.

Сөнки бөтәһе лә ысын ине.

Видеосалондар безгә бөтөнләй икенсе донъяны асты.

Подвал.

Фанер ултырғыстар.

Экран урынына ак простыня.

«Терминатор».

«Коммандо».

«Майами полицияһы».

Ун биш тин түлэйһең дә, инде океан арьяғында йөрөгән-
дәй булаһың.

Проектор шытырлай.

Кемдер пакет шығырлата.

Йөрәк тизерәк тибә.

Артабан **Dendy** килде.

Донъя кинәт кенә шакмакка әйләнде.

Марио.

Танктар.

Үрзәктәр.

Пикселдәр.

Бер джойстик — ике кешегә.

Тик сымды тартма.

Һәм телевизорзы кинәт һүндөрмә.

Юғиһә кинескоп янаһа.

Без ата-әсәйзәребезгә ышана инек.

Сөнки ул вақытта кешеләр, ғөмүмән, ышана белә ине.

Без ике дәүер араһында йәшәнек.

Һуңғы совет йәнһүрәте менән тәүге **Orbit** рекламаһы
араһында.

Һөт сираты менән Германиянан килгән тәүге шоколад арахында.

Ванналағы лампочка менән бөгөнгәсә һүнмәгән хәтер утары арахында.

Без бай йәшәмәнек.

Әммә беззә бөтәһе лә бар ине.

Бары тик бер нәмәне генә белмәнек.

Бер көн килеп ошоның барыһы ла хәтергә генә әйләнәсәген.

Вакыт тыныс кына китте.

Һиззәрмәй генә.

Һуңғы кассеталағы һуңғы көй тамамланғансы дауам иткән әкрән бейеү кеүек.

«Родина» кинотеатры тукталышы йәки хәрби сер

Дүрт-биш йәштәр тирәһендә мин үземде бик етди кеше тип исәпләй инем.

Сер һаклай белгән кеше.

Айырыуса хәрби серзәрзе.

Атайым ошо хакта шаяртырға ярата торғайны.

Бер көндө ул мине балалар баксаһынан ғәзәти сәғәт биштә түгел, ә тап тыныс сәғәт ваҡытында алып китте. Ул сакта бөтә балалар за бегемот төшөрөлгән юргандары астында йокларға тейеш ине.

— **Улым, хәрби сер һаклай беләһеңме?** — тип һораны ул, серле генә йылмайып.

— **Әлбиттә, беләм!** — тинем мин, беззе нимә көткәнен бөтөнләй белмәйенсә.

Әммә күңелем менән ниндәйҙер мөһим нәмә башланғанһын һиззем.

— **Улайһа, махсус операцияға марш! Курс... киноға!**

Ленин урамындағы «Родина» кинотеатры миңең өсөн ысын һарай кеүек ине.

Тик унда таж урынына фасадтағы якты хәрәфтәр балкый, ә тәхет урынына кызыл креслолар тора ине. Әгәр һин еңелерәк булһаң, ул креслолар капыл өскә күтәрелә. Мин

уларға парашютсы кеүек һикереп ултыра инем, юғиһә аякта-
рым өскә карап осоп китер кеүек тойола.

Ә атайым кулында иң кәзерле нәмәнә тотә ине —
вафель стакандағы тундырма.

Өстөнә мул итеп шоколад валсыктары һибелгән.

Ул йылдарҙа мамык кәнфит тә, кукуруз таяксалары ла юк
ине.

Безҙең өсөн бәхет тап шул фойела һатылған һалкын туң-
дырма ине.

Фильм башланыр алдынан, әйтерһең дә, мөгжизә була.

Экранда йәнһүрәттәр күрһәтелә.

Бер ниндәй реклама ла юк.

Тик шатлык кына.

«Ну, погоди!»

«Гав исемле бесәй балаһы».

«Чебурашка».

Мин һәр ваҡыт иң мөһиме — йәнһүрәт, ә фильм һуңынан
өстәмә бүләк кенә тип уйлай инем.

Атайым был турала минең менән бәхәсләшмәй ине.

Киһонан һуң без, ғәзәттәгесә, якындағы филателия мага-
зиһына инә торғайнык.

Минең өсөн байрам шунда дауам итә ине.

Бер көндө мин **«Татра»** машиналары төшөрөлгән марка-
лар йыйылмаһын һайланым.

Кызылдары.

Күктәре.

Зур фаралы йөк машиналары.

Мин уларға ысын автомобилдәргә караған кеүек карай инем һәм: «Үскәс, бәлки, ошондай машинала йөрөрмөн», — тип хыяллана инем.

Йылдар үтте.

Һуңырак без «Родина»ға класс менән дә йөрөй башланьык.

Кайһы сак иртәнге кино сеанстарына бара инек.

Унда инде йәнһүрәт күрһәтмәйҙәр ине.

Шул сакта, әйтерһең дә, бала сағымдың бер дәүере тамамланғанын тойҙом.

Ә ял көндәрәндә барыһы ла яңынан кабатлана:

атайым,

«Родина»,

фойелағы туңдырма,

калалағы филателия магазины,

кәсәмдә яңы маркалар.

Артабан бөтөнләй ғәжәп хәл булды.

Мин үсәтем.

Һәм капыл үземдә тамашасылар залында түгел, ә фильм эсендә таптым.

Тәүзә — бәләкәй генә эпизодтарҙа.

Һуңынан — әһәмиәтлерәк ролдәрҙә.

Ә азак инде төп ролдәрҙә лә.

Ул йылдарҙа кем уйлаған инде, бер ваҡыт экрандың икенсе яғында калырмаһын тип?

Шулай за бөгөн камера күрһәм, иң тәүзә «Родина» кино-театрындағы өскә һикереп торған кызыл кресло искә төшә.

Мин эстән генә йылмаям да, әйтерһең дә, атайыма өндәшәм:

— **Хәрби сер... Махсус операция әле лә дауам итә.**

Бөгөн мин тыуған яктарзан алышта, озайлы командировкала йәшәйем.

«Родина» ла минән алышта.

Эммә Өфөгә кайткан һайын мотлак уның янынан үтергә тырышам.

Бер аз ғына туктап торорға.

Таныш фасадка карарға.

Кулында тундырма, кеҫәһендә маркалар йөрөткән бәләкәй малайзы искә төшөрөргә.

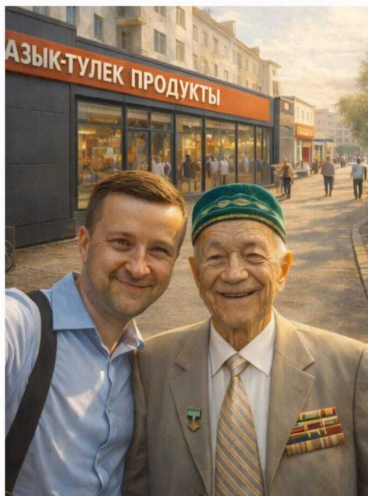
Ә һинең, хөрмәтле укыусы, үзендең яраткан кинотеатрың булдымы?

Шау-шыуһыз, йылы һәм якын тойолған кинотеатр...

Атай өйрәткәнсә тормошто короу кеүек: нигеҙзе ул һала, ә артабан тормош үзе үзгәрештәр индерә.

Шулай түгелме?

Мин Карл Маркс урамы буйлап атлайым

Кайны бер урамдарзан кеше ғүмер буйы атлай.

Хатта уларзан күптән инде ысынбарлыкта йөрөмәһә лә.

Минең өсөн шундай урам — Өфөләге **Карл Маркс урамы**.

Ул каланың иң боронго һәм иң билдәле урамдарының береһе. Унда йылдар, дәүерҙәр, кешеләр һәм магазин исемдәре алышынды. Әммә күп кенә өфөләр өсөн ул шәхси тарихтың айырылғыһыз өлөшө булып калды.

Минең өсөн дә шулай.

Совет йылдарында Карл Маркс урамы кала тормошоноң үзәктәренең береһе ине.

Бында магазиндар, дәүләт учреждениелары, ашханалар, бейек тәҙрәле һәм бизәкле фасадлы иҫке йорттар урынлашкан ине. Иртә менән башланған кала ығы-зығыһы кискә тиклем тынмай торғайны.

Ошо урам буйлап бөтәбездә лә таныш булған 1-се һәм 13-сө автобус маршруттары үтә ине.

Улар пассажирҙарҙы тимер юл поликлиникаһы янынан алып үтә. Унда һәр ваҡыт дарыу еҫе аңкый торғайны. Артабан автобустар өфөләрҙең бер нисә быуыны яраткан ял урыны — Якутов исемендәге паркка юллана ине.

Ул сакта автобус ябай транспорт кына түгел ине.

Ул кала райондары менән кешеләрҙең яҙмыштарын тоташтыра торғайны.

Карл Маркс урамының тағы бер ғәзәти күренеше — һалдаттар.

Хәрби колонналар йыш кына ошо урам буйлап строй

менән үтә ине. Улар дәрескә, ашханаға йәки мунсаға бара торғайны.

Тигез азымдар.

Төз сафтар.

Строй йырзары.

Бөтәһе лә урамға үзенә генә хас рух өстәй ине.

Әле лә хәтеремдә:

«**А у солдата выходной, пуговицы в ряд...**»

Без, малайзар, өсөн был ысын тамаша ине.

Армия тормошо эргәбеззә генә йәшәгән кеүек тойола торғайны.

Тап ошо урамда мин тәүге тапкыр үз аллы өс тингә туңдырма һатып алдым.

Якында ғына гастроном эшләй ине.

Бер аз арырак «**Зифа**» һәм «**Ирандык**» магазиндары урынлашкан булды.

Беренсәһендә катын-кыз кейеме һатылды.

Икенсәһендә — ирзәр кейеме.

Ололар өсөн был ябай магазиндар ғына ине.

Ә балалар өсөн — ололар донъяһына бәләкәй сәйәхәт.

Ләкин минең өсөн Карл Маркс урамы, иң тәүзә, бала сағымдың ихаталары.

Бейек тимер койма артында 33-сө балалар баксаһы урынлашкан ине.

Минең тәүге йылдарым тап шунда үтте.

Һәр кис һайын мин атай менән әсәйзе көтә инем.

Капкаға карайым.

Вакыт үтә лә үтмәй кеүек.

Ә уларзың күренеүе көндөң иң зур шатлыгы була торгайны.

Якында ғына Өфөнөң иң боронго мәктәптәрененң береһе — 1-се мәктәп урынлашкан.

Уның менән безҙең ғаилә тарихы ла бәйләнгән.

Бында Луара апайым уҡыған.

Уның класташы — һуңынан «ДДТ» рок-төркөмө етәк-сәһе булып танылған Юрий Шевчук.

Һуңыраҡ ошо мәктәпте атайым да тамамланы.

Был ихаталар, мәктәп стеналары һәм иҫке йорттар ябай хәтирәләр генә түгел.

Тап ошонда минең тәүге хыялдарым тыуҙы.

Тәүге асыштарым булды.

Тыуған калаға булған һөйөү зә тап бында башланды.

Кызыклы факттар

33-сө балалар баксаһы 1950-се йылдарҙа тимер юл хез-мәткәрҙәренең балалары өсөн ведомство балалар баксаһы буларак төҙөлгән.

1-се мәктәп — Өфөнөң иң боронго мәктәптәрененң бе-реһе. Уның тарихы XIX быуат азағынан башлана.

Был мәктәптә һуңынан «ДДТ» рок-төркөмө лидеры булған Юрий Шевчук уҡыған.

Карл Маркс урамы районы озак йылдар кала интеллиген-цияһының үзәге булып һаналған. Бында уҡытыусылар, ин-

женерзар, табиптар һәм музыканттар йәшәгән.

Бөгөн

Бөгөн Карл Маркс урамы Өфө менән бергә үзгәрзе.

Совет осорондағы күп кенә магазиндар урынында хәзер кофейнялар, икмәкханалар, дарыуханалар, банктар һәм заманса офистар эшлэй.

Йорттарзың фасадтары яңыртылды.

Яңы вывескалар куйылды.

Озон сираттар урынына хәзер контактһыз түләү терминалдары барлыкка килде.

Тимер юл поликлиникаһы бөгөн заманса медицина үзәге булып эшләүен дауам итә.

Якутов исемендәге парк әле лә өфөләрзең иң яраткан ял урындарының береһе булып кала.

Унда төзөкләндерелгән аллеялар, велосипед юлдары һәм яңы йәмәгәт киңлектәре барлыкка килде.

Урам үзе лә үзгәрзе.

Реконструкциянан һуң юл киңәйтелде, киҫелештәр яңыртылды, хәрәкәт якшырак ойошторолдо.

Бөгөн Карл Маркс урамы каланың төп магистралдәренен береһе булып кала.

Шулай за ул үзенең тарихи рухын һаклап кала алды.

Һуңғы һүз

Карл Маркс урамы Өфө менән бергә зур юл үтте.

Ул үзгәрзе.

Үсте.

Замансаға әйләнде.

Әммә минең өсөн ул һәр вакыт бала сак урамы булып каласак.

Өс тингә тәүте тундырма һатып алынған урын.

Һалдаттарзың строй йырзары яңғыраған урам.

Һәр ихатаһы үз тарихын һаклаған ер.

Кайһы сак таныш тротуарзан бер генә үтеү зә етә.

Һәм һин тағы ла кулында һалкын тундырма тоткан, өйөнә ашыккан бәләкәй малайға әйләнәһең.

Шул сакта аңлайһың:

кайһы бер урамдарзы ташлап китеп булмай.

Сөнки улар мәңгегә безең хәтерзең бер өләшә булып кала.

Роберт Мотиғулла улы Арслановка бағышлана

Минең өсөн Роберт Мотиғулла улы донъялағы иң якшы

олатай булды. Ул минең ғорурлығым һәм тормошта өлгө алырлык кешем ине. Талапсан һәм ғәзел холокло булыуына карамастан, ул һәр вакыт акыллы, сабыр һәм йыш кына бик мәрхәмәтле булып кала белде. Ул мине намыс буйынса йәшәргә, һәр кылығымды уйлап баһаларға өйрәтте. Без йыш кына шахмат уйнай инек, һәм ошо мәлдәр минең хәтеремдә айырыуса кәзерле булып һакланды.

Йәйге каникулдарҙа без олатай менән уның тыуған яғына — Хәйбулла районына юллана инек. Унда онотолмаһа күндәр үткәрҙек. Һакмар йылғаһында балыҡ тоттоҡ, тәбиғәт коһағында ял иттеҡ, даланың киңлегенә һокландыҡ. Өфөҙән Акъярға Ан-24 самолёты менән оса инек. Был минең тормошомдағы тәүге осоштар булды. Иллюминатор аша күренгән осһоз-кырыйһыҙ баһыуҙар, далалар һәм тулкынланып үскән кылған әле лә күҙ алдымда. Янтыш ауылы эргәһендәге тауҙы ла онотмайым. Без шунда йорт төзөргә хыяллаһна инек. Һабантуйҙарға барған күндәребезҙә күнелдә мәңгелеккә һакланып калды.

Роберт Мотиғулла улы мине бик яратты һәм Арслановтар нәһелен лайыклы дауам итерҙәй кеше булып үһеүемдә теләне. Ул йәшлек йылдарының ауырлыҡтары тураһында йыш һөйләй торғайны, тормошонан кызыклы вакиғалар менән бүлеште. Бала һакта шишмәнән йәки коҙоктан алынған һалкын һыуҙың тештәрҙә өшөтөп ебәргәнән, мәктәпкә тиклем һиндәй алыһ юл үтергә тура киһгәнән иһкә ала ине. Мин һәр вакыт шуны белдем: ауыр һакта ул мотлак ярҙам

кулын һуҙыр ине, акыллы һәм ышаныслы кәңәш бирер ине. Тап уның аркаһында мин башкорт мәҙәниәтен, туған телде һәм тыуған ерем — Башкортостан Республикаһына булған һөйөүҙе үزلәштерҙем.

Быйыл 8 апрелдә уға 91 йәш тулған булыр ине.

Минең олатайым, **Арсланов Роберт Мотиғулла улы**, 1934 йылдың 8 апрелендә Хәйбулла районының Янтыш ауылында донъяға килгән.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.